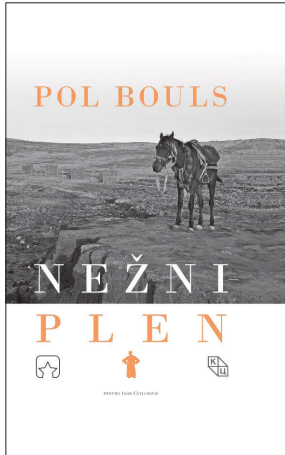

Алекса Васиљевић

„ИЗВАН БОЖЈЕ НАДЛЕЖНОСТИ“

(Пол Боулс: *Нежни плен и друге приче*, превео с енглеског Игор Цвијановић, Културни центар Новог Сада и Партизанска књига, Нови Сад – Кикинда, 2023)

У лето 1931, док је лутао улицама Париза, двадесетогодишњег Пола Боулса мучила су два питања. Једно је било приватне природе и могло је да сачека; одговор на друго био му је потребан што пре. Наиме, Боулс и његов учитељ композиције Арон Копланд желели су да се склопе од градске вреве и остатак лета проведу ближе обали. Како нису могли да се договоре око локације, за савет су се обратили Гертруди Стајн, која им је одмах понудила одговор. Предложила им је да оду у Танцир. Њих двојица нису много размишљали већ су одмах отпочели припреме за пут.

Тих дана, помало неочекивано, Боулс је добио одговор и на оно прво питање. Будући да се поред композиције бавио и писањем поезије, непрестано је скакао с једног на друго, не знајући на коју страну да крене. На срећу, Стајн је још једном била ту да му покаже пут. Након што је прочитала његове песме, саопштила му је да то уопште није поезија и да он заправо није песник. Овај коментар умногоме је одредио пут којим ће се Боулсова каријера кретати наредних петнаест година. Међутим, град у који га је послала, обележио му је цео живот.

Танцир, град на северној обали Марока, који заједно са Гибралтаром чини капију Средоземља, у то време био је Међународна зона. Њоме су управљали конзули осам земаља, док су у употреби била три званична језика.¹ Становницима је безмало све било дозвољено; нико није био у обавези да плаћа порез, док је лука омогућавала слободан промет. Кријумчари, скитнице и разни сумњиви ликови несметано су се мешали са локалним становништвом. Била је то слободна земља какву Боулс није могао ни да замисли. Егзотични град са својом древном медином у потпуности га је очарао.

После неколико недеља у Мароку, Копланд је био спреман да се врати у Европу. Боулс је имао друге планове. Уместо да пође са својим ментором, упутио се на југ и отишао све до удаљених предела Сахаре. Ипак, како је имао мало новца, био је свестан да се његова авантура ближи крају. Није превише очајавао због тога већ је обећао себи да ће се вратити у Мароко првом приликом. И тако се после продуженог одмора поново нашао у Европи, спреман да се баца на посао; а како су му речи Гертруде Стајн још одзвањале у глави, решио је да се посвети музици.

¹ Власт у Танциру била је подељена између Француске, Шпаније, Велике Британије, Италије, Португала, Белгије, Холандије и Шведске. Званични језици били су француски, шпански и арапски.

Наредних година Боулс се прославио као композитор у свом родном Њујорку, где је компоновао музику за драме великих писаца, попут Орсона Велса и Тенесија Вилијамса. Везу са писањем одржавао је једино кроз музичку критику, док се спорадично бавио и преводом (Сартрова драма *Huis Clos* имала је своју америчку премијеру баш у његовом преводу, а у режији Џона Хјустона). Тако је било све док није упознао Џејн Ауер, списатељицу која је неких годину дана после њиховог првог сусрета променила презиме у Боулс.

Дан након венчања, млади брачни пар се отиснуо на медени месец у Панаму, где је Џејн радила на рукопису који је касније објављен под насловом *Две озбиљне game*. Боулс је читао текст, давао сугестије, и у неку руку био „уредник пре уредника“ (заправо, књига је првобитно носила назив *Три озбиљне game*, али је Џејн на Полову препоруку избацила део романа). То искуство му је заголицало машту.

Наредне зиме, док је са прозора посматрао како снег полако прекрива улице Њујорка, Боулс је размишљао о Танциру. Стимулисан сећањима, као и искуствима са недавних путовања, пожелео је да своја осећања пренесе на папир. Тада је написао „Чај на планини“, своју најстарију сачувану причу. Међутим, након што ју је написао, вратио се уобичајеним пословима. Прошло је још неколико година пре него што је осетио да је уистину спреман да се посвети писању фикције.

То се десило 1945, након што га је Чарлс Хенри Форд, главни уредник часописа *View*, упитао да за његов часопис приреди број о култури Латинске Америке. Читајући етнографске текстове о племенима Јужне Америке, Боулс је добио жељу да „измишља сопствене митове“. Тако је написао „Шкорпион“, причу која је обележила његов „дефинитиван“ повратак фикцији. Наредну деценију писао је готово без стајања.

Иако нису најрепрезентативнија дела из Боулсовог опуса, ове две приче обрађују идеје којима ће се враћати до краја живота. „Чај на планини“ истражује проблем комуникације између различитих култура, и указује на немогућност истинског међусобног разумевања. Прича прати неименовану америчку списатељицу која проводи време у Међународној зони, „где је живот јефтин“. Вођена „несвесном жудњом коју је гајила већ много година“, она одлази на пикник са двојцом локалних младића. Радознала, несмотрена и емотивно резервисана, она представља Боулсов архетипски лик. С друге стране, „Шкорпион“, прича у којој усамљена старица уз помоћ загонетног сна доноси одлуку да напусти своју пећину и крене са сином у град, бави се несвесним. Написана техником аутоматског писања, прича се ослања на Боулсово интересовање за снове и ирационално.

Преплитањем ових тема, Боулс ће створити свој фиктивни свет, свет аутсајдера, преступника и жртава, који у потрази за слободом одлазе далеко од свега што им је познато, како физички, тако и духовно.

Ове приче, заједно са још петнаест других, први пут су објављене у Америци 1950. године под насловом *The Delicate Prey*. Нешто више од седамдесет година касније збирка је добила и своје српско издање, и то у преводу Игора Џвијановића, који је верно пренео све нијансе Боулсовог минуциозног, готово натуралистичког стила.

Највећи утицај на његово писање у младости имао је Едгар Алан По, што говори и посвета са прве странице ове књиге. Нешто касније, пажњу је преусмерио на француску књижевност. Поред Сартра, Пруста, и Лотремона, највише је истицао

дела Андреа Жида, а посебно његове романе *Ковачи лажној новца* и *Погруми Вашикана*. Када је као тинејџер прочитао *Коваче лажној новца*, записао је да га роман „тера на размишљање више него било која књига до тад”, док је Лафкадијев *l'acte gratuit*,² маестрално приказан у роману *Погруми Вашикана*, несумњиво утицао и на неке од прича у овој збирци. Ови писци, заједно са личним искуствима и опсеивним интересовањем за друге културе и непознато, помогли су Боулсу да изгради свој препознатљиви стил.

Примере тог стила можда је најбоље потражити у причама „Давна епизода” и „Нежни плен”, које су уједно и најчешће антологизоване. „Давна епизода” прати професора лингвистике који одлази у забачено село у Сахари како би проучавао локалне дијалекте. Надмен, и одвише сигуран у своје познавање језика и културе предела у коме се налази, професор свесно игнорише знакове опасности, и то га одводи у пропаст.

Недуго након што је написао ову причу, Боулс је уснио кратак сан. Сањао је да пролази кроз наизглед бескрајни лавиринт уских уличица и сокака. Следећег јутра наставио је да лежи у кревету још неко време, покушавајући да се присети детаља из сна. Није био сигуран да ли се радило о правом или замишљеном месту. Изненада му је синило. „Чаробно место” из сна заправо је био Танцир. Успомене на град су му преплавиле ум, и он је брже-боље кренуо да прави планове за повратак у Северну Африку. Како је до тог тренутка већ написао позамашан број прича, помислио је како би пре поласка било добро пронаћи издавача који би био заинтересован да их објави. Издавачка кућа *Doubleday* му је убрзо понудила уговор, али под једним условом; пре објављивања збирке, морао је да напише роман. Одмах по изласку са састанка Боулс је знао да ће књигу сместити у пустињу и да ће радња у основи бити слична „Давној епизоди”. И заиста, путовање на југ у роману *Чай у Сахари* се у више тачака преклапа са причом професора.

Основну фабулу приче „Нежни плен” чуо је од француског поручника, након што је и сам стигао у Сахару. Прича прати тројицу Бербера, продаваца коже, који крећу путем који се налази „у суседству земаља пљачкашких регибатских племена”, како би опробали срећу у следећем месту. Убрзо ће се испоставити да је то била погрешна одлука, а оно што их је на том путу снашло вероватно је највише допринело Боулсовој репутацији писца окрутних и гротескних прича.

Иако је углавном писао о „егзотичним” пределима, две приче из ове збирке показују да се једнако добро сналазио пишући о Америци. „Колико пута у поноћ” уверљиво дочарава клаустрофобичну атмосферу града и неизвесност која гуши главну јунакињу док чека свог вереника да се врати у стан. „Ти ниси ја” писана је у првом лицу и прати Етел, жену која услед железничке несреће успева да побегне из менталне установе. Искривљена стварност коју Етел преноси несумњиво ће пробудити осећај нелагоде код сваког ко се упусти у читање. Стога и не чуди што му се ова прича „јавила” у сну. Након што се усред ноћи тргнуо из сна, Боулс је дохватио бележницу и записао причу у једном даху, да би се одмах потом вратио на спавање. Сутрадан је, наиме, променио само једну реченицу.

² Безразложни, немотивисани чин.

Ипак, најзначајнији број прича смештен је у пределима Латинске Америке, где је Боулс често боравио почетком четрдесетих година прошлог века. Елементи са тих путовања највише долазе до изражаја у причи „Зов у Корасону”, која прати брачни пар на меденом месецу. Као и роман његове супруге, ова Боулсова прича делимично је базирана на њиховом путовању у Панаму. Хладан и дистанциран мушкарац који одаје утисак да му ништа не би фалило ни да је на путовање кренуо сам, и анксиозна супруга која спас тражи у алкохолу присутни су у оба дела, па тако неки критичари ову причу тумаче као одговор на *Две озбиљне game*.

Породични односи нису приказани у ништа бољем светлу. Осим што их везује породична тематика, причама „Записи с Колд поинта” и „Ехо” заједничко је и то што њихови протагонисти напуштају Америку у нади да ће тако оставити своје проблеме иза себе. Прича „Записи с Колд поинта” своју популарност делом дугује и Норману Мајлеру, који ју је назвао „једном од најбољих икада написаних”. Писана у првом лицу, у форми дневничких уноса, прича прати Нортону, некадашњег универзитетског професора, који после смрти своје жене одлази на тропско острво са сином како би „успорио време”. Крајње срачунат у својим записима, Нортон манипулише речима како би одржао унутрашњи мир, па је тако неопходно читати између редова и обратити пажњу на оно што остаје недоречено. Довољно је рећи да је прича изостављена из британског издања због страха од цензуре.³

„Ехо”, прича коју Срђан Срдих у поговору с разлогом назива „недвосмисленим ремек-делом”, прати Ајлин, младу Американку која одлази у Колумбију у посету мајци која се тамо преселила да би несметано проводила време са својом љубавницом Пру. Како време пролази, тензија између Ајлин и Пру непрестано расте и упркос томе што Ајлин покушава да сузбије своје емоције, прича долази до узнемирујућег климакса. У обе приче Боулс постепено руши илузију протагониста да одласком било шта може бити решено. Штавише, оно од чега су побегли, можда одзвања још јаче.

Евидентно је да у овој збирци људска воља не игра велику улогу. Жеље и планови се ретко остварују, а ако се тако нешто и догоди, победа обично буде горка. Један од оних који успешно спроводи своју намеру у дело јесте Рамон, морнар из приче „Четврти дан после Санта Круса”. Међутим, иако Рамон добија оно што жели, начин на који је до тога дошао навео је Боулсовог пријатеља и књижевног критичара Оливера Еванса да ову причу назове „најпесимистичнијом у збирци”.

Боулсов свет је пун неуротичних људи и у њему сигурност никоме није гарантована. Напротив, његови протагонисти готово без изузетка постају жртве окружења и немилосрдне средине у којој се налазе. Прецизан стил писања, у коме нема ни трунке сентименталности, само доприноси осећају да су њихове судбине уистину неизбежне. Попут Атлахале, духа који обитава у „Округлој долини”, Боулс настоји да остане неприметан, па тако настањује своје ликове само накратко, непосредно пре него што ће се њихови животи променити из корена. Након што промена наступи, он их полако напушта, остављајући их да се сами суоче са надлазећим мраком. Ми, наравно, одлазимо са њим.

³ У Британији је збирка објављена под насловом *A Little Stone*, а поред „Записа с Колд поинта”, из истог разлога изостављен је и „Нежни плен”. Ове приче су се први пут појавиле пред британским читаоцима 1968. године.